

Recensions

Alfredo BUONOPANE, *Manuale di epigrafia latina* (Beni culturali 33), Roma, Carocci editore, 2009, 310 pp., ISBN: 978-88-430-4815-1

És sempre una gran satisfacció saludar l'aparició d'un nou manual d'epigrafia, oimés en un cas com aquest, en què en poques pàgines s'ha aconseguit de manera excel·lent fer una introducció entenedora i pragmàtica i ensems resumir l'estat actual de l'art. Dirigit no solament a estudiants d'epigrafia, el manual incideix en la definició de l'àmbit de la matèria i en fa, a continuació, una història. Els instruments de treball són l'objecte del tercer capítol, que dedica una part a l'accés als *corpora* informatitzats, un instrument a hores d'ara ineludible. L'explicació de l'estructura de les fitxes dels diferents *corpora* i de la forma de cadascun de presentar la documentació representen un esforç que donarà segurament fruits excel·lents.

La inscripció com a monument constitueix la primera part del tractament pròpiament epigràfic i va de l'extracció de la pedra a la presentació final, passant pel treball de les *officinae*, i les fases de l'elaboració sigui del text, sigui del mateix suport, amb una atenció especial a la tipologia monumental, i molt precisament a les esteles. S'exposen també amb claredat els principis de la paleografia monumental i es presta atenció a la puntuació, a les formes particulars d'escriptura i a la notació numèrica. És important assenyalar

com es dedica un apartat especial a les còpies i a les inscripcions falses; *damnatio*, reutilització i palimpsestos epigràfics desfilen també en conseqüència en aquestes pàgines.

El pas següent ve donat per la tècnica de lectura, de catalogació i d'edició, a les quals és dedicat el proper capítol, que no defuig, juntament amb les tècniques tradicionals, explicar les possibilitats de les imatges digitals i de les tècniques numèriques i de l'aplicació del làser.

El contingut, començant per l'onomàstica és el tema dels capítols següents, en els quals succeeix a l'estudi dels noms i l'evolució de l'antroponímia llatina el tractament de les carreres al servei de la ciutat o de l'Estat, en una útil i àgil introducció pràctica a la prosopografia.

La classificació de les inscripcions permet una revisió de tots els tipus de documents inscrits, des de les tauletes màgiques fins als mil·liaris, passant pels grafitis pompeians, amb una atenció especial a un tema del qual l'autor és un reconegut estudiós: l'*instrumentum inscriptum*. La varietat d'exemples ben escollits que il·lustren aquesta part constitueix una de les seccions més ben reeixides d'aquest manual, i mostra una selecció de tot tipus de suports i continguts, que la fan variada,

agradosa i molt entenedora en tant que ja recull els coneixements adquirits en els apartats anteriors. Amb singular perícia i sense complicar massa les qüestions, revisa temes tan complicats com la documentació legal pública o privada, o els fastos i els calendaris. La selecció d'*instrumentum inscriptum*, com no podia ser altrament, és ajustada i ensems exhaustiva.

Completen el llibre un apèndix alfabètic de les abreviatures, *litterae singulares*, i un elenc dels emperadors romans d'August a Teodosi amb indicació de llurs titulatures que pren com a base, amb bon criteri, el compost per D. Kienast. Un tercer apèndix recull el calendari julià, de gran utilitat no únicament per a estudis epigràfics.

Tanca el llibre una bibliografia de caràcter pràctic que dona una idea sumària, però

completa, del tractament actual d'aquests temes.

Augurem un gran èxit a un manual, sense pretensions i rigorós, fruit de la llarga experiència històrica i epigràfica del seu autor, que ha de donar resultats molt prometedors en l'estudi d'una matèria sovint objecte de tractaments massa especialitzats, que presuposen l'existència de coneixements que no sempre són la norma general en l'actualitat. Una aproximació com la que hem comentat resulta útil, agradable, però, sobretot, respon a les necessitats actuals en els estudis universitaris, encara que la seva lectura resulta també suggestiva i fresca per a un especialista.

Marc Mayer i Olivé

Élodie CAIRON, *Les épitaphes métriques hellénistiques du Péloponnèse à la Thessalie* (Hungarian Polis Studies [HPS] 18), Budapest, Debrecen, 2009, 327 pp., HU ISSN: 1417-1708

El nou volum de la col·lecció Polis, dirigida pel prof. G. Nemeth, ens presenta un corpus de 101 epitafis mètrics continguts a les inscripcions. La introducció delimita perfectament l'abast del llibre i els seus antecedents i en precisa perfectament els límits. S'hi fa també un estudi de caire més literari d'aquest tipus de poesia i dels seus tòpics, prestant atenció als esquemes mètrics i fins i tot a les alteracions dels versos. Amb gran honestetat detalla també les inscripcions perdudes, 22, i per tant no consultables, i aquelles l'accés a les quals no li ha estat permès, que arriben sorprenentment al número de 40.

La fixació de les procedències és un dels punts forts d'aquest *corpus*, que presenta una edició dels textos ben establerta i amb una completa bibliografia, dintre de la qual distingeix aquella que ha tingut accés directe al monument, i amb esment de les variants

de lectura. La tècnica d'incisió i les formes monumentals són també objecte d'atenció molt especial. Els comentaris són especialment valuosos i resulten, per llur estudi acurat dels aspectes literaris, molt poc freqüents en obres d'aquest tipus. No són deixats de banda tampoc ni els aspectes prosopogràfics ni els lingüístics.

Unes taules de concordança amb els repertoris en què han estat precedentment publicats els textos estudiats, i un índex de noms i un altre de molt útil de paraules notables tanquen aquest volum, que constitueix una aportació substancial al coneixement del seu tema i que ha de propiciar l'aproximació de filòlegs i estudiosos de la literatura a aquests textos poètics que, malgrat la simplicitat tòpica en alguns casos o llur migradesa, constitueixen un material indispensable per a apropar-se a la llengua poètica corrent i